

فصل‌نامه علمی - تخصصی مطالعات زبان فارسی (شفای دل سابق)

سال چهارم، شماره هشتم، زمستان ۱۴۰۰ (صص ۲۳۲ - ۲۴۱)

مقاله پژوهشی

Doi: [10.22034/JMZF.2021.142808](https://doi.org/10.22034/JMZF.2021.142808)

نمود شخصیت‌پردازی در ترجمه برای دوبله فارسی

سید شجاع نی‌نوا^۱، الهام صادقی^۲

چکیده

اهمیت شخصیت در خلق داستان به اندازه‌ای است که ارسطو، فیلسوف یونانی، آن را دومین رکن از ارکان داستان می‌داند. شخصیت‌های داستان عموماً به دو شیوه پردازش می‌شوند: شیوه مستقیم و شیوه غیرمستقیم. در شخصیت‌پردازی مستقیم، نویسنده - گاه در نقش دانای کل و گاه از زبان شخصیت‌های داستان - به معرفی شخصیت‌ها می‌پردازد. در شخصیت‌پردازی غیرمستقیم، کلام، ظاهر، محیط، افکار و رفتار شخصیت‌ها، خواننده را به شناخت آن‌ها قادر می‌سازد. شخصیت‌پردازی کلامی، از عناصر شخصیت‌پردازی غیرمستقیم است. هدف از نگارش مقاله حاضر، بررسی تطبیقی شخصیت‌پردازی کلامی در فیلم «بانوی زیبای من» (My Fair Lady) و دوبله آن به زبان فارسی است. «بانوی زیبای من» در سال ۱۹۶۴ بر اساس نمایش‌نامه «پیگمالیون» (Pygmalion)، اثر جرج برناردشو به کارگردانی جرج کیوکر ساخته و به زبان‌های گوناگون، از جمله فارسی دوبله شد. مدیریت دوبله «بانوی زیبای من» به زبان فارسی را علی کسمایی بر عهده داشت و بسیاری آن را یکی از شاهکارهای تاریخ دوبله در ایران می‌دانند. از آنجاکه کلام شخصیت‌ها، نقش محوری در آثار مزبور دارد، بررسی تطبیقی «بانوی زیبای من» و دوبله آن، منجر به شناسایی عناصر شخصیت‌پردازی کلامی و شیوه‌های بازآفرینی آن در دوبله می‌شود.

واژه‌های کلیدی: بانوی زیبای من، شخصیت‌پردازی مستقیم، شخصیت‌پردازی غیرمستقیم، کلید شخصیت‌پردازی کلامی، گویش.

۱. کارشناس ارشد آموزش زبان انگلیسی، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران. (نویسنده مسئول)

n.shojaa@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری ترجمه، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

literarytranslation@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۲۰ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۲۷

۱. مقدمه

پیکره تحقیق حاضر را «بانوی زیبای من» (My Fair Lady) تشکیل می‌دهد. این فیلم از معدود فیلم‌هایی است که آشکارا به رابطه کلام و شخصیت می‌پردازند. دلیل این امر را می‌توان در این مهم جست‌وجو کرد که فیلم جرج کیوکر اقتباسی است از نمایش‌نامه «پیگمالیون» (Pygmalion) که درون‌مایه آن «رابطه زبان، شخصیت و طبقه اجتماعی» است (بردزموور، ۱۹۷۹: ۷۱۹). در این پژوهش، پژوهش‌گران به بررسی شخصیت‌پردازی (characterization) در دوبله فارسی فیلم «بانوی زیبای من» می‌پردازند؛ اما به دلیل محدودیت در طول مقاله، تنها شخصیت‌پردازی کلامی «الیزابت دولیتل» (شخصیت اصلی فیلم) در نمونه‌ها بررسی شده است.

۱-۱. بیان مسئله و سؤالات تحقیق

اگرچه شخصیت‌پردازی سابقه‌ای به قدمت تاریخ داستان‌گویی و داستان‌نویسی دارد، توجه به شخصیت‌پردازی «به‌صورت جدی و دقیق از قرن هفدهم شروع شد و بعدها با پا گرفتن زمان به خصوص زمان‌های روان‌شناختی به اوج خود رسید» (اخوت، ۱۳۷۱: ۱۲۸). از این‌رو پژوهش‌گران در مطالعه حاضر، به بررسی این موضوع یعنی بررسی نمود شخصیت‌پردازی کلامی (verbal characterization) در ترجمه و دوبله (dubbing) می‌پردازند و در پی آن هستند تا با طرح دو پرسش زیر، این مسئله را بررسی کنند:

۱. ابزارهای شخصیت‌پردازی کلامی در My Fair Lady کدامند؟

۲. شخصیت‌پردازی کلامی My Fair Lady در دوبله آن (بانوی زیبای من) چگونه

بازآفرینی شده است؟

۲-۱. اهداف و ضرورت تحقیق

باوجود قدمت تاریخی شخصیت‌پردازی در ادبیات و اهمیت پژوهش در این حوزه، پژوهش‌های بومی‌چندانی در حوزه شخصیت‌پردازی صورت نگرفته است؛ بر این اساس اهمیت و ضرورت این پژوهش در پرداختن به نمود و بازآفرینی شخصیت‌پردازی کلامی در ترجمه برای دوبله به فارسی است. کلام یکی از مهم‌ترین ابزارهای شخصیت‌پردازی غیرمستقیم است که از مجرای آن می‌توان به افکار، احساسات و انگیزه‌های شخصیت پی برد.

۳-۱. پیشینه تحقیق

باوجود قدمت چهارصدساله شخصیت‌پردازی در ادبیات، پژوهش‌های بومی‌چندانی در این حوزه و بازآفرینی شخصیت‌پردازی در ترجمه صورت نگرفته است. از محدود پژوهش‌های صورت گرفته در این خصوص می‌توان به این دو مورد اشاره کرد: کربلائی و افضلی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «ترجمه طنز و شخصیت‌پردازی در ادبیات دفاع مقدس» به بررسی محدودیت‌های ترجمه طنز در ادبیات دفاع مقدس پرداخته‌اند. همچنین این پژوهش‌گران میزان تأثیر راهکارهایی را که مترجم برای ترجمه طنز به کار گرفته است، بر شخصیت‌پردازی در ترجمه انگلیسی آثار دفاع مقدس مورد مطالعه قرار داده‌اند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که تقابل انگاره، معنای ضمنی کلمات و عبارات مختص یک فرهنگ یا زبان ممکن است در ترجمه طنز برای مترجم مشکل ایجاد کنند که این باعث عجیب و غیرمعمول به نظر رسیدن شخصیت‌های زبان مبدأ در زبان مقصد می‌شود.

افضلی و حیدری (۱۳۹۲) در پژوهش دیگری با عنوان «هنجارهای ترجمه عبارات کنایه‌آمیز از انگلیسی به فارسی در رمان‌ها و تأثیر این عبارات بر درون‌مایه و شخصیت‌پردازی رمان‌ها» به بررسی تعیین هنجارهای استفاده‌شده در ترجمه عبارات کنایه‌آمیز در رمان‌های ترجمه‌شده از انگلیسی به فارسی و همچنین بررسی تأثیر این

ترجمه‌ها بر شخصیت‌پردازی و درون‌مایه اصلی رمان‌ها پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که چگونه نادیده انگاشتن ترجمه کنایه می‌تواند بر درون‌مایه و شخصیت‌پردازی رمان‌ها تأثیر بگذارد.

بر این اساس مقاله حاضر را می‌توان از نخستین پژوهش‌هایی دانست که به شخصیت‌پردازی، به‌ویژه شخصیت‌پردازی کلامی و شیوه‌های بازآفرینی آن در ترجمه برای دوبله می‌پردازند. بدیهی است که مطالعاتی از این دست، ارزش فراوانی در حوزه‌های داستان‌نویسی، فیلم‌سازی، ترجمه و زبان‌شناسی اجتماعی دارند.

۲. بحث و یافته‌های تحقیق

مهم‌ترین ابزار شخصیت‌پردازی کلامی در «بانوی زیبای من» (My Fair Lady) گونه‌های گوناگون زبان انگلیسی هستند. در این فیلم، شخصیت‌های متعلق به طبقه فرودست جامعه، از جمله الیزابت دولیتل و پدرش به گویش کاکنی (Cockney) گویش رایج طبقه کارگری و تهیدست شرق لندن صحبت می‌کنند. در نتیجه می‌توان آن را نه تنها گویش جغرافیایی (Regionallect) بلکه گویش اجتماعی (Sociolect) در نظر گرفت. در مقابل، پروفسور هیگینز، کلنل پیکرینگ و بانوان متشخص و ثروتمند فیلم به انگلیسی معیار (Standard English) سخن می‌گویند که این مسئله نشان از اصالت، طبقه اجتماعی، حرفه و حتی تحصیلات آن‌ها دارد. در دوبله فیلم، از میان پنج روش پیشنهادی پرتگلا^۳ (رک: پرتگلا، ۲۰۰۲: ۵۰-۵۱)، از روش جایگزینی گویش زبان مبدأ با گویشی مشابه در زبان مقصد (روش سوم) بهره‌جسته و گویش کاکنی را به گویش عامیانه کوچک و بازاری برگردانده‌اند.

۳. پنج روش پیشنهادی پرتگلا برای ترجمه گویش عبارت‌اند از: بهره‌گیری از آمیزه‌ای از گویش‌های زبان مقصد (dialect compilation)؛ خلق گویشی جدید با بهره‌گیری از گویش‌های زبان مقصد (pseudo-dialect translation)؛ ترجمه گویش به گویشی مشابه در زبان مقصد (parallel dialect translation)؛ بومی‌سازی گویش (dialect localization)؛ و معیارسازی (standardization) که جایگزینی گویش با گویش معیار در زبان مقصد است.

برای سهولت مقایسه و بررسی داده‌ها، گفت‌وگوهای انگلیسی و ترجمه آن‌ها به فارسی در چهار جدول گردآوری می‌شود و مقایسه تطبیقی صورت می‌گیرد.

جدول ۱. نمونه خطاهای دستوری در شخصیت‌پردازی کلامی

دقیقه	بانوی زیبای من	<i>My Fair Lady</i>	شخصیت
۰۰:۵:۳۷	جلو چشاتو بپا عزیز! (گویش عامیانه فارسی)	Look where you're goin', dear, look where you're goin'! (Cockney British dialect)	الیزابت دولیتل
۰۰:۵:۵۸	پسر شماست، نه؟ اگه خوب تربیتش کرده بودی این کارو نمی‌کرد ... نمی‌داشت گُلای یه دختر بیچاره خراب بشه بعدشم پول نداده بزنه به چاک (گویش عامیانه فارسی)	Oh, e's your son, is e? Well if you'd done your duty by him as a mother should, you wouldn't let him spoil a poor girl's flowers and then run away without payin'. (Cockney British dialect)	الیزابت دولیتل
۰۰:۲۷:۵۹	بینم بهش گفتم ما با تاسکی اومدیم؟ (گویش عامیانه فارسی)	Did you tell him I come in a taxi? (Cockney British dialect)	الیزابت دولیتل
۰۲:۴۰:۰۱	هاااا دیگه کلکت کنده شد آق ایگینز (گویش عامیانه فارسی)	That's done you, 'enry 'iggins, it 'az. (Cockney British accent)	الیزابت دولیتل

خطاهای دستوری نیز از دیگر ابزارهای شخصیت‌پردازی کلامی هستند. الیزابت دولیتل و پدرش تحصیلات چندانی ندارند و به همین دلیل کلام آن‌ها مملو از خطاهای دستوری است. در مقابل، پروفیسور هیگینز تأکید و دقت بسیاری در صحیح سخن گفتن دارد. در دوبله، خطاهای دستوری با واژگان، نحو و تلفظ گویش عامیانه جایگزین شده‌اند.

جدول ۲. نمونه دشنام و دشواژه در شخصیت‌پردازی کلامی

دقیقه	بانوی زیبای من	<i>My Fair Lady</i>	شخصیت
۰۰:۰۵:۴۲	دو دسته بنفشه افتاد تو گل و مزد یه روز ما مالید!	Two bunches o' violets trod in the mud. A full day's wages!	الیزابت دولیتل
۰۰:۰۶:۱۶	تندتر شده پَ بند میاد ... بیخیالاتش سرکار ... گل بخر از یه دختر فقیر	If it's worse it's a sign it's nearly over. Cheer up cap'n; buy a flower off a poor girl.	الیزابت دولیتل
۰۰:۰۷:۱۱	آهای آقا نزار به ما یه‌تون بزنه نونمون آجر میشه ... نمیدارن اینجا کار و کاسبی کنیم واسه این‌که با یه آقا حرف زدیم نمی‌دارن اینجا گل بفروشیم!	Oh, sir, don't let him charge me. He dunno what it means to me. They'll take away me character and drive me on the streets for speakin' t' gentleman!	الیزابت دولیتل
۰۰:۲۸:۳۰	اگه آقا باشی اول به ما تعارف می‌کونی بیشینیم.	Well, if you was a gentleman, you might ask me to sit down	الیزابت دولیتل
۰۰:۳۳:۴۸	ما که ننه بابا نَریم	I ain't got no parents.	الیزابت دولیتل

دشنام (Swear word) و دُشوازه (Taboo word) نیز در سخنان الیزابت دولیتل و پدرش بارها به چشم می‌خورد. کلام خشن و بی‌ادبانه الیزابت بارها موجب ناراحتی و خشم شخصیت‌های دیگر داستان می‌شود. گفتنی است که دشنام‌های شخصیت الیزابت به بحث داغ محافل انگلستان تبدیل شدند و حتی تیتیر روزنامه‌ها را به خود اختصاص دادند. در دوبله، دشنام‌ها گاه حذف و گاه ترجمه شده‌اند.

جدول ۳. نمونه اصطلاحات عامیانه در شخصیت‌پردازی کلامی

دقیقه	بانوی زیبای من	<i>My Fair Lady</i>	شخصیت
۰۰:۱۴:۰۶	حالا که این‌طوره گُلا با سبیش مالِ تو	Here, take the 'ole bloomin' basket for sixpence!	الیزابت دولیتل
۰۰:۲۳:۱۵	چندرغازی که با جون کندن درآوردیم نمیدیم بدی به اون می‌خونه‌چی بی همه چیز	Y'ain't gonna take me 'ard-earned wages and pass 'em on to a bloody pub-keeper!	الیزابت دولیتل
۰۱:۳۱:۱۸	دِ یالا بکش حیوون	Move yer bloomin' arse!	الیزابت دولیتل

الیزابت دولیتل از اصطلاحات عامیانه انگلیسی نیز بهره می‌برد که در دوبله به اصطلاحات عامیانه برگردانده شده‌اند.

جدول ۴. نمونه لحن، سرعت کلام و بلندی صدا

دقیقه	بانوی زیبای من	<i>My Fair Lady</i>	شخصیت
۰۰:۱۱:۰۹	وَلِّش	Garn!	الیزابت دولیتل
۰۱:۲۸:۱۷	میگن عمه‌ی من از آنفلوانزا جان‌کند؛ ولی این‌طور نیست. می‌دانید به نظر من	My aunt died of influenza—so they said—but it's my	الیزابت دولیتل

	کَلکِ آن پیرزن بیچاره رو کندند	belief they done the old woman in.	
۰۱:۲۹:۰۷	یکی اونو کیش رفت	Somebody pinched it.	الیزابت دولیتل

لحن، سرعت کلام و بلندی صدا نیز در شخصیت‌پردازی My Fair Lady نقش مهمی ایفا می‌کنند که در دوبله نیز رعایت شده‌اند.

۳. نتیجه‌گیری

شخصیت‌پردازی کلامی تأثیر زیادی در شخصیت‌پردازی غیرمستقیم «بانوی زیبای من» (My Fair Lady) دارد. گونه‌ها و گویش‌های زبانی (تلفظ، واژگان و اصطلاحات، دستور)، دشنام و دُشواژه؛ لحن؛ سرعت کلام و بلندی صدا عناصر شخصیت‌پردازی کلامی هستند که در فیلم جرج کیوکر به کرات از آن‌ها استفاده شده است. در دوبله فیلم، گویش کاکنی به گویش عامیانه کوچه‌بازاری برگردانده و راهبردهایی برای دوبله دیگر عناصر در نظر گرفته شده است.

کتاب‌شناسی

فارسی

۱. اخوت، احمد، (۱۳۷۱)، *دستور زبان داستان*. اصفهان: فردا.
۲. افضلی، کتایون؛ حیدری، لیلا (۱۳۹۲)، «هنجارهای ترجمه عبارات کنایه‌آمیز از انگلیسی به فارسی در رمان‌ها و تأثیر این عبارات بر درون‌مایه و شخصیت‌پردازی رمان‌ها»، فصل‌نامه مطالعات ترجمه، شماره ۱۱، پیاپی ۴۲، صص ۱۱-۲۲.
۳. کربلایی، مهدیه؛ افضلی، کتایون (۱۳۹۲). «ترجمه طنز و شخصیت‌پردازی در ادبیات دفاع مقدس». فصل‌نامه آموزش زبان خارجی و مطالعات ترجمه، شماره ۳، صص ۴۳-

۵۳

لاتین

1. Beardsmore, H. B. (1979). A sociolinguistic interpretation of Pygmalion. *English Studies*, 60(6), 712–719.
<https://doi.org/10.1080/00138387908598012>
2. Perteghella, M. (2002). Language and Politics on Stage: Strategies for Translating Dialect and Slang with References to Shaw's Pygmalion and Bond's Saved. *Translation Review*, 64(1), 45–53.
3. <https://doi.org/10.1080/07374836.2002.10523826>